

Р.О. БОЛГОВ

*Руслан Олегович Болгов, аспірант Національної академії внутрішніх справ, приватний детектив***ГРУПИ СМЕРТІ – КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ НОВОГО РІВНЯ**

Загальновідомо, що основними елементами криміналістичної характеристики вбивства є низка ознак (спосіб вчинення, спосіб приховування, час та місце вчинення, типова слідова картина, характеристика особи злочинця), які під час розслідування допомагають виявити особу, яка вчинила злочин і притягнути її до відповідальності. Однак, коли способом вчинення злочину є доведення до самогубства через віртуальний простір, знайти справжнього злочинця – досить непросте річ. Особливе значення має підготовка психологічного портрета такого вбивці, вивчення його методів впливу на жертв, особистісних якостей тощо.

Так, у листопаді 2015 р. було викрито соціопата, який за допомогою маніпулювання та психологічного тиску підштовхував до самогубства дівчат через так звані «групи смерті» у мережі Інтернет. Це був резонанс, який, як лакмусовий папірець, виявив цілу низку проблем нашої правоохоронної та судової систем, а також безсилля на той час законодавства України протидіяти злочинам нового рівня – «кіберсуїцидальності». Під терміном «кіберсуїцидальність» ми розуміємо сукупність дій користувачів мережі Інтернет, що спрямовані на доведення до самогубства інших користувачів даної мережі. Це може здійснюватися шляхом: різноманітних маніпуляцій, психологічного тиску, шантажу, введення в оману, шляхом «гри», яка включає в себе нанесення собі (або іншим) пошкоджень та дій, які можуть призвести до летального випадку «гравця» або інших осіб. У результаті дій зазначеної особи офіційно було встановлено дев'ять жертв з Росії та України, яких було доведено до самогубства у такий спосіб¹. Для України цей резонансний злочин виявив безсилля правоохоронної та судової систем, і актуальність пошуку та реалізації інструментів у протидії нового виду злочинності не викликало сумнівів.

Метою даної статті є аналіз виникнення такого нового суспільно-небезпечного діяння, як доведення до самогубства особи через її причетність до «груп смерті», а також засобів протидії цьому небезпечному явищу.

Новизна роботи полягає у висвітленні унікального практичного досвіду боротьби із новим видом злочинності – від постановки проблеми до внесення змін у чинне законодавство країни із залученням низки спеціалістів, в тому числі й приватних детективів. Ця «маленька перемога» вкотре довела необхідність ведення інституту приватної детективної діяльності задля покращення боротьби зі злочинністю в країні.

Більшість «груп смерті» були виявлені в соціальній мережі ВКонтакте. Ймовірно через те, що там зосереджувалося найбільше скупчення підлітків, яким було цікаво отримати нові враження, не замислюючись над наслідками, і навіть ті, що хотіли покінчити життя самогубством з різних причин. «Групи смерті» на перший погляд об'єднували осіб, які не могли самотужки впоратись зі своїм горем (у когось померла близька людина, хтось увійшов у депресивний стан, а комусь просто набридло жити). Однак основна мета їх створення – доведення до самогубства. Найбільш відомими серед них були: «f57», «Тихий Дом», «Море китов», «Синий кит», «Разбуди меня в 4:20» «Никомуненужнькая», «Секта снов», «ХАЙП», «Привет со дна», «Sedative», «Стать феей огня Винкс» та інші^{2,3}.

Вважають, що масштабна діяльність таких груп почалася після самогубства громадянки Росії Р. Камболіної (1995 р.н.) – більш відомої в мережі як Ріна Паленкова⁴, яка 22 листопада 2015 р. лягла під потяг, перед цим відправивши повідомлення своїм друзям у мережі ВКонтакте із одним словом «ня.пока» та фото на фоні потягів. Після цього вона стала нібито іконою всіх суїцидальників в Росії (кількість «лайків» під фото – майже півмільйона). Спочатку вважали, що Р. Камболіноа була в «групі смерті» під назвою f57. Згодом цю інформацію спростували, але вже було пізно – механізм був запущений і підлітки почали масово намагатись вступити в цю «групу смерті». Пізніше з'явилися інші групи ідентичної тематики.

Для доведення до самогубства куратори «груп смерті» залучали учасників до так званої «гри». «Гра» починалася, коли учасник добровільно вступав в цю інтернет-спільноту⁵. Для вступу в «гру» необхідно було написати певні хеш-теги, (які зараз, завдяки розголосу та контролю правоохоронних органів, блокують) на своїй сторінці в мережі та чекати відповіді «куратора» наприклад: «#Тихий, что стоит на волнах. #Синий, что плывёт в . #Забирай меня, к себе. #Жду указаний. #Явигре . #жду #инструкций #синий , “жду”, “хочу”, “море”, “разбуди”, “спасименя”, “кит”, “синий_кит”, “я_в_игре»». Далі втаємничені куратори пропонували виконувати низку завдань, причому завдання давались о 4:20 ранку. Саме в цей час йде активна фаза сну, і якщо людину розбудити, то вона більш чутлива до впливу, навіювання, гіпнозу тощо. Ця фізіологічна властивість організму застосовувалася «кураторами» задля маніпулювання та програмування дій на підсвідомому рівні.

Ось приблизний перелік завдань на кожен день, часу на виконання яких дається дуже мало. Це зумовлено тим, що на швидкості людина не в змозі правильно осмислювати інформацію та аналізувати її. Так, зазвичай, працюють професійні шахраї.

- «1. На руці лезом вирізати f57.
2. Прокинутися в 4.20 і дивитися страшні відео.
3. Порізати вздовж вен руку (не глибоко). Тільки три порізи.
4. Намалювати кита на аркуші.
5. Якщо ти готовий стати китом – пишеш на носі лезом «так». Якщо ні, то робиш зі своєю рукою все, що хочеш (багато порізів і так далі).
6. Завдання з шифром, як квест.
7. Видряпати f40.
8. Написати в статусі #я кит.
9. Повинен перебороти свій страх.
10. Встати в 4.20 і піти на дах.
11. Треба видряпати на руці кита або намалювати.
12. Цілий день дивитися страшні відео.
13. Слухати музику, яку вони тобі присилають.
14. Порізати губу.
15. Тикати руку голкою.
16. Зробити собі боляче.
17. Піти на найвищий дах і стояти на краю.
18. Залізти на міст.
19. Залізти на кран.
20. Перевірка на довіру.
21. Треба поговорити по скайпу з китом.
22. Сидіти вниз ногами на краю даху.
23. Знову завдання з шифром.
24. Секретне завдання.
25. Зустрітися з китом.
26. Тобі кажуть дату смерті, і ти повинен змиритися.
27. У 4.20 піти на рейки.
28. Ні з ким не спілкуватися.
29. Дати клятву, що ти кит.

З 30-го на 49-й день ти кожен день прокидаєшся, дивишся відео, слухаєш музику і кожен день робиш новий поріз на руці, розмовляєш з китом». На 50-й день надходить завдання вчинити самогубство.

Вже при проходженні початкових етапів куратори не давали кинути гру. Вони вимагали надіслати своє фото, особисті дані, а якщо учасник хотів вийти з гри, то починали надходити погрози розправи на рідними та близькими гравця.

Завдяки ініційованому розслідуванню та наполегливій праці низки експертів, журналістів та суспільства у лютому 2018 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон України, за редакцією відомого кримінолога Анни Маляр, про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства), яким внесено зміни до ст. 120 КК України, де ч. 1 статті виклала у наступній редакції: «Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства». У пояснювальній записці до законопроекту йшлося, що внесення цих змін до ст. 120 Кримінального кодексу дозволить притягати до відповідальності осіб, які спонукають до суїциду через Інтернет, зокрема користувачів соцмереж. 5 березня 2018 р. даний закон було підписано Президентом України^{6,7}. На сьогодні кіберполіція України почала виявляти такі факти та діяти на попередження⁸.

За статистичними даними «Нової газети»⁹, за 2014–2015 рр. до самогубства було доведено 130 підлітків, які так чи інакше були причетні до смертоносної гри. Також було встановлено, що масові самогубства підлітків почалися ще в 2012 році. Однак встановити причетність «груп смерті» до цих самогубств вдалося лише через кілька років. Одними з перших, хто почав ретельно перевіряти дані випадки на рівні держави, стала Росія. Наприкінці 2015 р. Роскомнадзор почав блокувати такі спільноти і передавати інформацію про їх діяльність до правоохоронних органів Росії. Так було затримано першого підозрюваного, який був адміністратором «груп смерті» – 21-річного звукорежисера Ф. Будейкіна, більш відомого як «Філіп Лис», мешканця Московської області (м. Солянчогірськ). Йому висунули обвинувачення у підбурюванні до скоєння самогубства (ч. 4 ст. 33 та ст. 110 УК РФ) та обвинувачують у доведенні до самогубства майже 15 підлітків¹⁰. За два дні до свого арешту Будейкін дав інтерв'ю, у якому зазначив причину своїх злочинних дій: «...Есть люди, а есть биомусор. Это те, кто не представляет никакой ценности для общества и несут или принесут обществу только вред. Я чистил наше общество от таких людей. Началось в 2013 году. Тогда я создал «F57». Просто создал, посмотреть, что будет. Позаливал туда шок-контента, это начало привлекать людей. В 2014 году её забанили. Долго смеялся, когда видел, как все пытаются понять, что же значит «F57». Всё просто. F – Филипп, моё имя. 57 – последние цифры моего тогдашнего номера. Идею обдумывал на протяжении пяти лет. Можно сказать, готовился. Я продумывал концепцию проекта, конкретные уровни и этапы. Нужно было отделить нормальных от биомусора...»¹¹.

Було ініційовано законопроект сенатора А. Белякова, який підкреслив, що діюче законодавство дозволяло адміністраторам «груп смерті» уникати відповідальності. У зв'язку з чим він розробив законопроект, який вводить в Кримінальний кодекс РФ нове поняття – «підбурювання до самогубства»: «...склонение лица к самоубийству путем уговора, подкупа, обмана, предоставления информации, направленной на формирование привлекательного восприятия самоубийства, в том числе содержащейся в средствах массовой информации и информационно-телекоммуникационных сетях, а также содействие совершению самоубийства советами, указаниями, предоставлением средств и орудий совершения самоубийства». Покарання за скоєння такого злочину передбачає, згідно із зазначеним вище законопроектом, обмеження волі строком від трьох років, а якщо ці дії були вчинені щодо неповнолітньої особи або скоєно групою осіб за попереднім зговором, то обмеження волі передбачає від п'яти до дев'яти років¹².

Казахстанський детектив Рустам Мірзабаєв, власник Аутсорингової компанії «Бюро незалежних розслідувань», зазначив, що особливу увагу до даної проблеми в їх країні звернули після виходу вищезазначеної статті в «Новій газеті». Широко обговорювалася ця тема в соцмережах, ЗМІ, юристами, психологами, пред-

ставниками державних органів та громадських організацій, та депутатами Парламенту. Зі слів Р. Мізарбаєва, випадки дитячих суїцидів у країні є, однак відсутня офіційна статистика з прив'язкою саме до «груп смерті». Основними засобами боротьби з «групами смерті» в Казахстані є:

- а) блокування виявлених груп за рішенням прокуратури або через суд;
- б) виявлення таких груп органами внутрішніх справ та комітетом національної безпеки;
- г) робота в навчальних закладах серед дітей;

д) створення телефонів довіри та сторінки на сайті Міністерства інформації для надання інформації про виявлені «групи смерті» населенням. Також багато пропозицій щодо протидії обговорюється як громадянами, так і депутатами. Наприклад, обмеження доступу дітей до 16 років в соцмережі, внесення поправок до законодавства, повне закриття доступу до таких ресурсів. Однак одна з проблем протидії «групам смерті» в тому, що такі ресурси знаходяться за межами країни і впливати на них можливо лише за допомогою письмових повідомлень через офіційні структури¹³.

Отже, питаннями «груп смерті» сьогодні активно займаються поліція, кіберполіція, психологи, криминологи, журналісти, детективи та просто небайдужі громадяни, які роблять все можливе щодо виявлення таких груп і осіб, які намагаються довести до самогубства підлітків та дітей. В Україні вже проходять навчальні безкоштовні семінари з профілактики та превенції дій таких груп, ведуться роботи з постраждалими. Постійно перевіряється мережа на предмет виявлення «груп смерті», їх адміністраторів та кураторів.

Так, психологи радять батькам приділяти більше уваги своїм дітям, звертати увагу і адекватно реагувати на зміну їх поведінки, навіть моніторити їх соціальні сторінки (не рекомендується забороняти або відбирати гаджети, набагато краще самим зареєструватись в соціальній мережі, додатись у друзі та бачити, з ким дружить ваша дитина, в яких групах перебуває і які пости та якого характеру публікує). У разі виявлення дивної поведінки дитини рекомендують насамперед звернутися до психологів (щоб встановити її причини) та працівників кіберполіції. Повідомити їх про ресурс, де було виявлено заклик до вчинення самогубства або ж до подібних дій, а також зробити скріншот (обов'язково із зображення самого посилання на даний пост), який також надати поліції, а у разі отримання таких фото через ММС або отримання будь-яким месенджером, зафіксувати час та абонента, від якого надійшло дане повідомлення¹⁴.

¹ Серійний маніяк в інтернеті. Телепрограма «Говорить Україна»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://burorus.com/index.php/my-v-smi/138-serijnjy-manyak-v-internete-polnuy-vypusk-govorit-ukrajina>

² Опасные интернет-сообщества: «Синий кит», «Тихий дом», «Море китов». Телепрограма «ПравДиво-шоу»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://youtu.be/hOY9R10fYZo>

³ Групи смерті. Телепрограма «Стосується Кожного»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=37g-oJ8vUEA&feature=youtu.be&t=3442>

⁴ Рина Паленкова: 17-летняя смертница «убила» сотни своих ровесников. Жуткий феномен Ренаты Камболиной: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gazeta.kg/news/incidents-news/81366-rina-palenkova-17-letnyaya-smertnica-ubila-sotni-svoih-rovesnikov-zhutkiy-fenomen-renaty-kambolinoy-foto-video.html>

⁵ Группы смерти» ВКонтакте: взгляд изнутри: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://detective-wandering-cottage.com/viewtopic.php?f=33&t=261#p805>

⁶ Рада ввела уголовную ответственность за содействие в самоубийстве, в том числе и через интернет: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://burorus.com/index.php/articles/160-rada-vvela-ugolovnuyu-otvetstvennost-za-sodejstvie-v-samoubijstve-v-tom-chisle-i-cherez-internet>

⁷ Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства: Закон України від 8 лютого 2018 р. № 2292-19: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2292-19>

⁸ Киберполиция заблокировала более тысячи «групп смерти» в соцсетях Подробности УНИАН: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.net/society/2318456-kiberpolitsiya-zablokirovala-bolee-tyisyachi-grupp-smerti-v-sotssetyah-knyazev.html>

⁹ Группы смерти (18+) // Нова газета. – 16.05.2016: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/05/16/68604-gruppy-smerti-18>

¹⁰ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ (ред. от 19.02.2018): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/

¹¹ Администратор «групп смерти». Чистосердечное признание (аудиозапись) // Санкт-Петербург.ру. – 15.11.2016: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://saint-petersburg.ru/m/society/grachev/353694/?utm_source=&utm_medium=&utm_campaign=v-seti-rouavilos-intervyu-s-filippom-lis

¹² Статью УК «Доведение до самоубийства» предлагают дополнить пунктом о склонении к уходу из жизни: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iz.ru/news/616662>

¹³ Суд заблокировал «группы смерти» в «ВКонтакте» на территории Казахстана: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tengrinews.kz/internet/sud-zablokiroval-gruppy-smerti-vkontakte-territorii-312186/>

¹⁴ *Ієрусалимов І.О.* Пропозиції до методичних рекомендацій щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з діяльністю «груп смерті» в соціальних інтернет мережах та мобільних додатках ІР-телефонії/2017

Резюме

Болгов Р.О. Групи смерті – кіберзлочинність нового рівня.

У статті розглянуто проблематику такого кримінального правопорушення, як доведення до самогубства через соцмережі. Наведено приклади так званих «груп смерті», що реалізували свою злочинну діяльність як в межах України, так і за кордоном.

Описано засоби боротьби та запобігання з цим правопорушенням як в межах нашої країни, так і на прикладах Росії та Казахстану.

Ключові слова: групи смерті, доведення до самогубства, Кримінальний Кодекс України.

Резюме

Bolgov P.O. Группы смерти - киберпреступность нового уровня.

В статье рассмотрена проблематика такого уголовного преступления, как доведение до самоубийства через соцсети. Даны примеры так называемых «групп смерти», которые реализовали свою преступную деятельность как в пределах Украины, так и за рубежом. Описаны средства борьбы и предотвращения этих правонарушений как в пределах нашей страны, так и на примере России и Казахстана.

Ключевые слова: группы смерти, доведение до самоубийства, Уголовный Кодекс Украины.

Summary

Bolgov R. Death groups – new cyber crime.

The article deals with a criminal offense as suicide through social networks. Examples of so-called «death groups» that have realized their criminal activity both within Ukraine and abroad are considered. The means of struggle and prevention of this offense are described both within our country, and on an example of Russia, Kazakhstan.

Key words: death groups, suicide attempts, Criminal Code of Ukraine.

УДК 343.985.7

І.О. ВАЩЕНКО

Ірина Олександрівна Ващенко, асистент кафедри Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

Криміналістична характеристика як наукова абстракція має не тільки теоретичне значення, а й практичну цінність. Не зважаючи на довготривалу дискусію стосовно криміналістичної характеристики злочинів, дискусійними залишаються питання про її структуру й характеристику основних елементів. Це стосується повною мірою й криміналістичних характеристик окремих видів злочинів, також і стосовно злочинів у сфері обігу наркотиків.

Проблемам криміналістичної характеристики злочинів приділялась увага вченими-криміналістами. Це, зокрема: Р.С. Белкін, В.П. Бахін, В.І. Громов, А.В. Дулов, В.Є. Коновалова, О.М. Колесніченко, І.М. Лузгін, В.О. Образцов, В.Г. Танасевич, Б.М. Шавер, І.М. Якімов, М.П. Яблоков та ін. Так, питанням розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів присвячені роботи: С.А. Данильяна, О.А. Єсіної, В.А.Коханова, О.В. Кузнєцова, Т.Б. Куликової, О.В. Одерія, А.М. Поляха, С.А. Роганова, О.Ю. Самохіна, А.В. Сивачева, В.С. Фоменка, А.М. Щукіна та ін.

Метою статті є криміналістична характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Завданням є з'ясування змісту, особливостей та кола елементів, які входять до криміналістичної характеристики зазначених злочинів.

Криміналістична характеристика злочинів складається з низки елементів. З моменту появи розглянутого поняття в літературі цьому питанню приділялося дуже багато уваги. Якщо звернутися до тлумачень цієї категорії, що знайшли своє місце в роботах із методики розслідування окремих видів злочинів, то можна помітити, що більшість криміналістів називають серед найважливіших її структурних елементів: дані про спосіб вчинення злочину; дані про характерні сліди, що залишаються на місці злочину; обстановку вчинення злочину; предмети посягання; осіб, що вчиняють злочини; особистість потерпілого; типові кримінальні ситуації; слідчу ситуацію; характерні мотиви та ін.

Така різноманітність думок з приводу структури криміналістичної структури злочинів дає змогу зробити висновок про те, що в ряді випадків авторами взагалі не встановлюється обмеження за її обсягом, змістовною й функціонально спрямованістю елементів, які включаються до неї, оскільки до неї включаються елементи як за криміналістичними, так і за кримінально-правовими, кримінально-процесуальними і кримінологічними ознаками¹, або структура лімітується мінімальним переліком таких елементів, що складаються з даних про властивості суб'єкта злочину, особливості способу його вчинення і своєрідність обстановки злочинного посягання².